

DÁVID ZOLTÁN – SZÁSZ ANNA

A Váltó-Ház

A szerzők elnézést kérnek az Olvasótól. Az alábbi dolgozat az eddigiektől eltérően nem egy civil szervezet, hanem a Fővárosi Szociális Központ és Intézményei (FSZKI) egyik, különleges feladatot teljesítő intézményének működését mutatja be. Ugy gondoljuk azonban, hogy a *hajléktalan alkoholbetegek* társadalmi rehabilitációja – ami a címben megjelölt házban zajlik – mégis, emberi szolidaritásból és állampolgári mivoltunkból következően valamennyiünket érintő, ha úgy tetszik, civil ügy.

„Az emberek mindenütt isznak, a favágó csakúgy, mint a művész, az értelmiségi. A mi tájainkon féktelenül és nagyon rossz italokat vedelt a nép, már ebben is különbözik ez a stílus az italozás kulturáltabb formáitól. Ez a szokás is a kelet-európai attitűd, az elesettség bélyegét viseli. Mifelénk ez az elszánt, konok italozás valóságos cselekvési program, modell, talán maga a kibontakozás, és mint a tiltakozás, lázadás és bosszúállás burkolt formája, ívelő éteri híd az önmegvalósítás felé. Ez a fajta piálás minden filozofikus eltökéltsége ellenére nélkülözi a hedonisták eleganciáját; ami ezen a tájon történik, az egyszerűen a megvert, kiszolgáltatott, seggberűgött ember mindennapos vedelésének egyhangú krónikája, ami az esetek többségében a sárga földön végződik...” (Bodor Ádám: A börtön szaga)

Önéletrajzok*

1964. február 29-én születtem, Budapesten. Gyerekkorom normálisan telt el, ezt csak a szüleim válása 1971-ben zavarta meg, és utána egy másik esemény amikor 76-ban édesanyám agyvérzést kapott és lebémult a fél oldalára, és nem tudott gondoskodni rólunk senki, és bekerültem a testvéremmel egy nevelőotthonba, hetedikes általános koromban. Innen számítom hogy az utcán élek. Mert utána szakközépiskolai kollégiumban voltam, majd albérletekben. A hadsereg után 1987-ben megnősültem, de ez nem volt hosszúéletű, 1992-ben elváltunk. Közös vagyonunk nem volt, sem gyerek. Amit addig összegyűjtöttünk, azt mindent a volt feleségemnek hagytam. Ezután sok nővel éltem, egyik kerületből a másikba. Rengeteg munkahelyen dolgoztam,

* Az itt következő szövegeket betűhíven, az eredeti írásmóddal közöljük.

mióta bejött az adórendszer. De majdnem mindegyiket elszurtam az italozás miatt. Már 16 évesen lejárta azota rendszeresen iszom voltam már 18 évesen elvono kurán. A szüleim a mai napig élnek a testvéreim is. De nem tartom velük a kapcsolatot. Jelenleg már hét-nyolc éve vagy az utcán, vagy valamelyik hajléktalanszállón töltöm az éjszakáim.”

„Születtem Bp-en 1951. 06.30. Anyám neve... Hárman voltunk fiú-testvérek, szüleim rengeteget dolgoztak megélhetésünkért. Anyai nagymamám szív-jólélek volt, mindent megtett az unokáiért. De sajnos masszív alkoholista volt. Édesanyám soha egy kortyot nem ivott, de Édesapám sokat dolgozott, de elismerem bele-belehúzott az italba. Ezért bizony borzalmas gyerekkorom volt... Első házasságom szerelem nélkül, szinte menekültem a katonaságtól házasságba. Elváltunk. Hazakerültem. Akkorra már pokol volt az élet. Újabb házasság, feleségem agydaganatos lett, később öngyilkos. Szörnyű lelkiállapotban, idegösszeomlással, a cigányok elüldöztek a saját lakásomból. Fizikailag, lelkileg padlón voltam. Édesanyám lett a menedékem. Megismertem mostani feleségem... ezt a nőt szívből megszerettem, megismertem az igaz kétoldali szerelmet. Sajnos a fia (mert egy munkakerülő) /miatt / összevesztünk. Akkor nekem az imádott nőm ajtót mutatott. Nem tudok nélküle élni! Permetlevet ittam. Teljesen tönkrementem, idegileg, fizikailag, a gyomrom, a beleim. Többször voltam a klinikai halál állapotában... Jómagam teljesen lemondtam az alkohorról, s ha kísértésbe is esnék gyorsan beveszek antetil tablettát. Dolgozni szeretnék, talpra állni...”

„Tiszaföldváron született 1944. 04. 04-n.

Általános iskola alsótagozatáról már kimaradt elmondása szerint. A Hídépítő Vállalatnál, Csatornázási Műveknél volt segédmunkás, kubikos.

20 éves korában nősült. Felesége háztartásbeli volt. 5 gyermeke van és 5 unokája.

12 éve elvált, azóta hajléktalan. Legnagyobb fiával....tart kapcsolatot, aki B.-n lakik, a többiekkel nem.

18-19 éves kora óta iszik, oka: családi problémák.

Unokái miatt és azért, mert a családja „jobban ragaszkodna hozzá (elmondása szerint)” szeretne az italról leszokni”.*

„1973 február 4-én születtem Sajószentpéter. Édesanyám...X.Y. édesapám neve Z:Z. Egy öcsém és egy húgom van. 1973-tól 1984-ig a anyai nagyanyám nevelt illetve két testvéremet is. A két testvérem közben a édesanyám nevelte a élettársával. 1986-ban is anyám nevelt egészen 1988-ig mert a rendőrség a két testvéremet állami gondozásba vették mert anyám és a élettársa eltűntek a lakhelyről. Engemet a

* Diktálás után írta le egy szociális munkás.

anyám testvére fogadott be. Kb. másfél évig utána én is állami gondozásba kerültem a miskolci gyivibe illetve gönci nevelőotthon voltam. Egészen 1992-ig. Közbe elvégeztem a nyolc osztály többé kevésbé sikerrel. Utána a szakmunkásképző iskolába mint kőműves. 1992-ben vonultam be katonának Budapestre a Petőfi laktanyába. 1993-ban szereltem le. És mivel nem volt hova mennem akkor római katolikus pap fogadott be magához akit régebről ismertem. Ő megengedte ott legyek nála addig amíg sikerül valamit kezdeni az életemmel. 1996-tól 2001 júliusig mint alkalmazott is voltam én voltam a harangozó illetve már olyan mindenes. Sajnos 2001-ben elkerült onnan máshova. Én pedig már mást akartam. 2001 szeptembertől vagyok hajléktalan. Sajnos az itallal is ott kerültem közeli kapcsolatba. Volt olyan hónap hogy szinte mindennap ittunk. De volt olyan is nem. Én már úgy április közepe óta próbálom megállni, hogy ne igyak, csak hát környezet és a problémák is ami közbe játszanak. Most arról szeretnék írni egy pár sort hogy miért is szeretnék bekerülni ebbe a Váltó-házba. Először azért, mert teljesen szeszmentesen szeret(nék) élni és ott megvan e feltétel is. Másik ok pedig azért. Mert már több helyen voltam már hogy bekerüljek egy állandó helyre ahol nem kell sorbaállni, és nem kell félni attól hogy nincs hely. Sajnos eddig nem sikerült sajnos. Mert azt mondták már nincs hely. Mert így nem lehet elmenni dolgozni hogy az éjszakám bizonytalan...A harmadik pedig a lánytestvérem. Ő még sajnos intézet (ben) van, és jelenleg egy főiskolán tanul mint testnevelő tanítónő lesz tehát csak övele tartom a kapcsolatot a rokonaim közt. És nem szeretném, hogy ezt az életformát megtapasztalja. Hogyha kifog kerülni az intézetből legyen hova menni, mert addig szeretnék valami lakást magamnak. Hát ennyi az eddig eltelt 28 évről...”

„1955.07. 01. Születtem Budapesten.

Általános iskolai tanulmányaim befelyezettét követően, a MÜM. 8. Szakmunkásképzőben tanultam, mint elektrolakatos. A továbbiakban a Szász Ferenc iparcikk kereskedelmi szakiskolába jártam. 1975-ben B,C,E kategóriás jogosítványt szereztem, ezzel párhuzamosan az Eötvös József gimnázium esti tagozaton folytattam tanulmányaimat. 1977-ben bevonultam katonának, 1979-ben a leszerelést követően megnősültem. 1980-ban megszületett a kislányom, 4 év múlva Dunakeszin vettünk egy 2 1/2 szoba hallos öröklakást. Gondolom a vagyoni helyzet lényeges átalakulása okozta a családi kapcsolatok gyökeres változását. Sajnos nem jobb, ellenkezőleg, egy dimenzióval rosszabb lett. A legkézenfekvőbb „megoldás” következett, 1987-ben. Válás közös megegyezéssel. A válóperes tárgyalást követően vagyoni jogi eljárás folyt. Lemondtam 50% tulajdoni részemről a kislányom javára. 1994 májusába visszaköltöztem édesanyámhoz Budapestre három hét múlva a 39. születésnapomon már ő sem volt velem – meghalt. Így két lakás közül egyszerűen az utcára kerültem.

Jelenleg több mint hét éve élek egy egzisztenciális periférián, em-

berileg társadalmilag néhány fokkal a 0. pont környékén navigálok. Sok velem együtt erre az útra tévedt ember már nem egyéb mint társadalmi roncs, salak...”

„1948-ban születtem Kispesten. Gyerekkoromban anyám intézetbe tett. Milyen a gyerekkorom erről annyit tudok mondani, anyám hetes alkalommal volt férjnél, ebből kétszer édesapámmal. Könnyen tanultam. Villanyszerelő elektrikus vagyok. 1970-ben megházasodtam, de hét év után elváltunk. Így lettem nincstelen földönfutó. Egy gyermekem van, de semmi kapcsolatunk nincs. Egyedülálló, magányos ember vagyok. Több élettársi kapcsolatom, hajléktalan szálló, fapad, így éltem. Sajnos alkoholbeteg is. 1965 óta (!) 67% munkaképesség csökkent, rokkant nyugdíjas.”

„1958. 02. 18-án születtem Budapesten. Iskolai végzettségem 8 ált. Gyors-és Gépíró a szakképzettségem. A házasságom nem sikerült, a volt férjem kicsapongó életmódja miatt. Lelkileg is teljesen összetörttem és az alkoholhoz menekültem. Válásunk után hajléktalanná váltam. Az FSZKI krízis osztály betege vagyok. Leszázalékolásom most van folyamatban...”

„Születtem 1940 december 28. Martonvásáron.

Apám... elhunyt.

Anyám... elhunyt.

Családi állapotom elvált. Iskolai végzettségem ált iskola.

Legutolsó bejelentett lakásom Bp. XIII. N. u. 23. fszt. 1.

Válásom után erről a lakásról elköltöztem.

Ideiglenes lakcímem Bp. II. Z. u. 11–13. Ahol ideiglenes szolgálati lakásom volt az Y Sport Clubnál. Nyugdíjba vonulásom után szolgálati lakásom megszűnt.

Munkaviszonyom 40 év és 269 nap.

Családom nincs, rokonom nővérem, N. I.-né M. Rozália. Lakcím: ...

Ingatlan vagyonom nincs, jövedelmem a nyugdíjam: havonta 32 550 Ft. Állandó bejelentet lakcímem nincs.

2001 febr. – májusig a Szt. János kórház betege voltam a Krónikus belgyógyászaton, majd 2001 májusától a Nyíró Gyula kórházban vagyok ellátásban.”

Történeti áttekintés: a védett részlegtől a Váltó-Házig

Pelle József: Beszámoló a fővárosi hajléktalan-ellátás kiépüléséről:

„Az 1980-as népszámlálás adataiból már kiderült, hogy a népességből mintegy 360 000 fő nem lakásban vagy lakás céljára szolgáló helyiségben lakott. Az effektív hajléktalanok száma ebből, a becslések szerint mintegy 30 000 volt, ugyanakkor a munkásszállók népességének adataiból az is kiderült, hogy jelentős számban vannak olyan lakók,

akik más lakhatási lehetőséggel nem rendelkeznek. A hajléktalanok a fővárosban tömegesen az 1989. évben jelentek meg. Akkoriban sem kiépített hajléktalan ellátás, sem erre felkészült szakember nem volt...”

Dávid Zoltán: – A hajléktalan gondozás kezdetén, mondhatni a hőskorban, a budaörsi laktanyában – ez volt az egyik fellegvár, vagy gyűjtőhely –, olyan emberek dolgoztak, mint Lengyelne Marika, Oross Joli és Mizser Csaba, akikben megfogalmazódott, hogy talán a hajléktalanok között egyeseknek problémájuk lehet az alkohollal. Fölvették a kapcsolatot azzal a néhány kórházzal, amelyben volt alkoholológiai osztály, és elkezdtek küldeni a klienseket. Eleinte 3-4 hónapos kezelést kaptak, detoxikálás után folyt egy kis pszichoterápia, később a kezelési idő lerövidült. A kliensek pedig visszakerültek Budaörsre. Később, ahogy a hajléktalan-ellátás fejlődött, újabb átmeneti szállókat adtak át, volt munkásszállókat, munkásőr-laktanyákat vagy szociális otthon kezelésében lévő, nagyon lepusztult épületeket, a budaörsit pedig felszámolták. 1992 nyarán a főváros az Eravis szállodalánc épületeiben bérelt színteket a hajléktalanok ellátására. Ilyen szálló volt a XIII. kerületben a Kerekes utcában az ún. Poscher-szálló. A fent említett három szociális munkás elgondolására itt létesítették az első védett részleget azoknak a hajléktalanoknak, akiket sikerült rávenni, hogy elvonókúrán vegyenek részt. Elkülönítettek számukra egy színtet, néhány kicsi szobát. A kialakult komplexum kezelhetetlen volt. Két szociális munkásra jutott vagy kétszáz lakó, vegyesen, olyan alkoholbetegek, akik absztinenciát vállaltak, és olyanok, akik nem, örökös botrányok közepette, egy lüktető munkásszállóba beékelődve működött a hajléktalan részleg. Csak példaként említem, hogy alkoholt mértek a szálló halljában. Egy tél alatt bebizonyosodott, hogy a helyzet tarthatatlan. A főváros bérelt az Eravistól egy teljes épületet a Csavargyár utcában, a Poscher-szállóból az összes hajléktalant odatelepítették. Kiderült, hogy a védett részleg számára ez sem megoldás. Végül is 1994-től a Dózsa György úti szállóban kapott helyet.

Szász Anna: – Te mikor kezdtél ott dolgozni?

D. Z.: – Az előzményekben nem vettem részt. Én a Menhely Alapítványban dolgoztam három évig. Lengyelne Marikával mindvégig tartottuk a kapcsolatot. Amikor a Dózsára beköltöztek 27 fővel, akkor került föl, hogy szükség lenne még munkatársra. Nekem akkor Bognár Szabolcs szólt, akit régről ismertem. Végül is 94-ben mentem át, és elkezdtük a munkát ketten, Marikával. 28 férőhely volt, egy folyosónyi rész a Dózsán, ahol egyágyas szobák vannak. Nem volt semmiféle koncepciónk, csak annyi, hogy a klienseink alkoholbetegek, akiktől absztinenciát várunk el, és hogy ez olyan, mint egy családban, amelyben alkoholista van, és attól retteg a család, hogy visszaesik, mi is ezt éltük meg. Állandóan figyeltük a 28 embert, izgultunk értük, hogy jaj, jól vannak-e, sikerült-e megúsznunk ezt vagy azt a kritikus periódust. Marikában van egy ilyen aggódó, anyáskodó attitűd, és ez átragadt rám is. Ő egy igazi dependens személyiség, képes volt egy-

huzamban húsz órát bent tölteni, ha úgy érezte, hogy valakinek szüksége van rá. Valószínűleg sikerült is sok embert megmentenie.

Sz. A. – *A dependens kifejezést most pozitív értelemben használtad, nem? Mert van ennek egy negatív jelentése is.*

D. Z. – Abszolút pozitív értelemben. Egyébként ez egy önpusztító magatartás, mert fölemésztí az illető energiáit. Arra, hogy nem élem már a saját életemet, csak a másikat, rámehet az ember. Marikának szerencsére van családja, férje, gyerekei, ez mentette meg. Különben kiégett volna. Már nyugdíjas, de a mai napig visszajár dolgozni, ez karbantartja. Fantasztikus ember. Sokunk számára volt példakép, ám szembesülnünk kellett azzal, hogy mi nem vagyunk képesek arra, amire ő.

Évekig működött a védett részleg egy olyan szállóban, ahol emberek jönnek-mennek, hangoskodnak, isznak, nem isznak, igazi programot nem lehetett csinálni, mert nincs rá hely. Főként egyszemélyes beszélgetéseket folytattunk.

Sz. A. – *Mekkora volt ott a fluktuáció?*

D. Z. – Voltak emberek, akik elég hosszú ideig meg tudták őrizni az absztinenciát. Velük kivételt is tettünk, nem tartottuk be azt a két-éves lakhatási szerződést, amelyet a törvény a hajléktalan szállóknak előír. Volt olyan kliensünk, aki 3-4 éve ott lakott és őrizte a józanságát. Stabílan dolgozott. Egy-két lakót rávettünk az előtakarékoságra, de nem is kellett rávenni, aki több éve nem ivott és volt valami terve a jövőre nézve, az automatikusan gyűjtötte a pénzt. Ez akkor derült ki, amikor évente egyszer a fővárosban pályázni lehetett lakásokra, azzal a feltétellel, hogy a pályázónak legyen valamennyi saját tőkéje, amivel rendbe tudja hozni ezeket a nagyon lepusztult helyiségeket, amelyekre az volt a jellemző, hogy eredendően nem lakás céljaira épültek. Két ilyen kiköltözőnk volt: egyikük a XIII., másikuk a VIII. kerületben kapott egy ilyen „kvázi lakást”, szépen rendbe is hozták.

Annak idején készítettünk statisztikákat. Azt néztük, hogy a klienseink hány százaléka jár az AA-ba (a Névtelen Alkoholisták valamelyik csoportjába), hány százalékuk dolgozik, hány százalékuk rokkantnyugdíjas. A részleg akkor működött kiegyensúlyozottan, amikor az AA-ba járók aránya 20-30 százalék között volt, 70 százalékuk dolgozott, s nem volt több mint 10-15 százalék azoknak az aránya, akik az alkoholizmuson kívül egyéb pszichiátriai betegségben (skizofrénia és borderline-szindróma) szenvedtek, és sajnos, sok volt a rokkantnyugdíjas, arányuk gyakran a 40 százalékot is elérte. De dolgoztak ők is.

Sz. A. – *És vajon milyen feltételek közt? Mert azok a hajléktalanok, akikkel alkalmam volt beszélni, akár a Dózsa György úton, akár itt, a Váltó-Házban, főként alkalmi munkások, semmiféle munkaszerződésük nincs.*

D. Z. – Ez nagyon nagy probléma, de nemcsak itt nálunk. Ez a szegény réteg problémája. Részben a helyzete diktálja, hogy ezekbe az alkalmi megoldásokba belemenjen. De az áttekintő képessége sincs meg, hogy végiggondolja, mi történik, ha beteg lesz, ha olyan baleset

éri, hogy nem tud fölmenni a tetőre, mert ugye most megfizetik neki a tetőfedést, és mi történik, ha megöregszik.

Ő most azt mondja: adják csak ide nekem azt a pénzt, nem baj, ha nem vagyok bejelentve. A munkaadót pedig erre ösztönzik a szabályozók, kvázi arra van szocializálva, hogy kihasználja a fekete munkában rejlő lehetőségeket. Ez olyannyira így van, hogy még a Dózsán voltunk, amikor rohamléptekben készültek átadni a Demjánnak ezt a hodályát a Váci úton, a Westend Cityt. Nagyon sok hajléktalan dolgozott ott, az utolsó menetben a burkolásoknál, az utolsó éjszakákon a nagytakarításoknál. Nem tudom, hogy az APEH-rendőrség megjelent-e, a nagy építkezéseken általában ott szoktak lenni. Az ellenőrzést kivédendő úgy rendezték a kifizetést, hogy aki minimálbérrre be volt jelentve, rajta volt a bérlistán, az ott helyben fölvette a pénzét, aláírta, majd fél órával később ők is, meg a többi melós, azok, akik nem voltak bejelentve, felsorakoztak a Lehel téri aluljáróban. Egyszer csak megjelent valahonnan a vállalkozó vagy a munkavezető, és hipp-hopp, boszorkányos gyorsasággal kiosztotta az embereknek az előre borítékolt pénzt. És eltűnt.

A mi klienseink úgy gondolkodnak, hogy a pénz most kell. Azonnal. Azt mondják, hogy a főnök úgyse jelent be. De meg se kísérlük. Még egy jó szakember sem, aki pedig megtehetné. Nincs meg hozzá az önbizalma. Van nálunk egy parkettás, jó ötvenes férfi, évek óta mindig ugyanaz a két munkaadó foglalkoztatja, közöttük ingázik. Ha finom, igazán precíz, intarzia-berakásos parkettát kell lerakni – mert ma már ilyenek vannak a Pasaréten, meg a Rózsadombon –, akkor a mi emberünket viszik. És ő mindig dohog, hogy nincs bejelentve. De nem mer szólni, nem mer odaállni a vállalkozó elé.

Sz. A. – Ti már jó ideje tudjátok, hogy működni fog ez a ház. Volt-e előre elkészített programotok? Megterveztétek-e, hogy ha beköltöztök, mit fogtok csinálni és hogyan?

D. Z.– Igen, volt programunk. Megírtuk, majdnem egy évvel a beköltözés előtt. Számomra világos volt, hogy az egész házat, az egész intézményt csoportközpontúvá alakítjuk. Az volt a szerencsénk, hogy az első perctől kezdve bevontak bennünket a kivitelezővel folytatott tárgyalásokba, a ház átalakításába. Maga a ház adott volt, régen munkásszálló, majd irodaház, sokszobás, kissé bonyolult vizes rendszerrel. Amin lehetett változtatni, abban majd mindenben szabad kezet kaptunk. A kivitelezőkben megvolt a jó szándék, más kérdés, hogy a kivitelezés végül sok kívánnivalót hagyott maga után, ami most számos feszültség forrása. De ezek jórészt konstrukciós hibák, amelyeknek kijavítására nem volt pénz. Maga a szemlélet és a hozzáállás azonban nem volt rossz.

Mi, vagyis az akkor még velem együtt csak négy fős stáb, jelen voltunk az építkezés minden fázisában. Az volt az elképzelésünk, hogy 3-4 ágyas szobák legyenek. Hogy végül négy ágyasak lettek, ez matematika. A Váltó-Ház ugyanis a már említett Csavargyár utcai szálló kiváltására jött létre, ahol 66 férőhely szűnt meg – nekünk

ennyit kellett a hajléktalan-ellátásba visszapótolni. Emiatt a női szobák ötágyasak, létezik azonban egy titkos paktum vagy záradék, amely szerint azokat is négyágyasként használjuk.

A másik fontos szempont, hogy legyen mód személyes beszélgetésekre, és legyen ehhez megfelelő helyiség, tér. Végül legyen egy közösségi tér is: olyan hely, amelyikben ott lehet a ház összes lakója és az ott dolgozók, valamennyien. Ebben is kezünkre játszott a szerencse: a földszinten volt egy asztalosműhely. Azt rögtön látni lehetett, hogy nem szabad megbontani. Az igazgatóság belement, hogy ebből a tágas, terem nagyságú helyiségből könyvtár legyen. Nem lebecsülendő ezt elérni egy költségvetési intézménynél.

Mi állandóan sulykoltuk, hogy ez az intézmény más, hogy nem lehet a hajléktalan-ellátást egy kalap alá vonni, egy legyintéssel elintézni. Ebben az ügyben is célszerű differenciálni, a hajléktalanságból kivezető út lépcsőfokait megépíteni. Mondjuk az evidens, hogy a hajléktalanságból nem a borosüvegen keresztül vezet kifelé az út. De az kevés, hogyha a kliens nem iszik. Ez a Váltó-Házban alapvető követelmény. Ezzel a szerződésbe foglalt feltétellel vesszük föl a lakókat.

Ám szükség van másra is. Tíz év eltelt, sokan tíz éve benne vannak a hajléktalanságban, ezt a beállítódást, ezt a köznapihoz képest megváltozott, eltorzult szemléletet nem lehet egyik napról a másikra átformálni.

Summa summarum: a programunk megvolt előre, és ennek sarokkövei a csoportok.

Sz. A. – *Miért? Milyen meg gondolások, milyen elképzelések fűztek beneteket a csoportok működéséhez?*

D. Z. – A függőségi, a rászakos betegségekben szenvedők hajlamosak fenntartani a függést, csak éppen cserélgetik a szereket. Ha leteszik az italt, fölveszik a cigarettát, a kávé. Leteszik a cigarettát, fölveszik a csokoládét. Ezt keresztfüggőségnek nevezik. De a függőség személyekkel kapcsolatban is kialakul. Van egy vicc: a pszichoterápia a második kezeléstől kezdve arról szól, hogy a terapeuta megpróbálja magáról leszoktatni a páciens, ami akár négy-öt évig is eltarthat.

Ezt tapasztaltuk mi is. Aki leteszi az italt, mondjuk, már fél éve száraz, hajlamos rákötődni a vele személyes kapcsolatban álló szociális munkásra. A függőség megnehezíti mindkét fél dolgát. Az AA tapasztalatai bizonyítják, hogy felépülés csoportban van. Igazi felépülés nincs egyéni gondozásban. Igaz, hogy az kellemesebb: becsukják az ajtót, és a kliens kap ötven percet a segítőjétől, amikor kiöntheti a szívét, panaszkodhat, káromkodhat. Kellemesebb, csak éppen nem hatékony. Nehezebb a csoportban leküzdeni a szorongást, a félszt, hogy megszólaljon több ember előtt, de ha ezt a belső gátat sikerül áttörnie, akkor azzal nagyon sokat nyer.

A mi egész programunk erre épül, hogy a klienseknek lehetőleg minden nap legyen valami csoportélménye. Olyan a program, mint egy rugalmas tanterv. Vagy másként megfogalmazva: kulcs a józan-

sághoz. A 40-50 éves embereknek bizonyos dolgokat újra meg kell tanulniuk. Ha nagyon korán, esetleg kamaszkorában kezdett inni, akkor az ő személyiségfejlődéséből kimaradtak évek. Bizonyos tapasztalatokat a korosztálya megszerzett, élményeket megélt, míg ő átitta ezeket az időszakokat. Ha 40-50 éves korában leteszi a poharat, el lehet képzelni, hogy mekkora úr támad benne. Azért is használom a tanterv kifejezést, mert meg lehet tanulnia az embernek önmagát. Ezekben a mi csoportjainkban, hívják akár irodalmi vagy filmcsoportnak, a tantárgy nem az éppen megbeszéltek könyv vagy film, hanem a Józsi és a Péter.

Sz. A. – Létezik egy Lehetőség-csoport, amelyre kívülről jönnek az emberek. Jönnek, abban a reményben, hogy sikerül bekerülniük a házba. De most már csak keveseknek sikerül.

D. Z. – A Lehetőség-csoport nem igazi csoport. Az a felvételi alkalom. Egy szűrő. Akár egy kis feszültségoldó, hogy bejöhetnek a házba a csomagjaikkal, és emberi hangon szólnak hozzájuk. Itt hallanak arról, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek a ház lakóira vonatkoznak, melyek a mi feltételeink. Az absztinencián kívül az, hogy ismerje meg a fővárosban lévő önszolgáltató csoportokat, az AA-t. Ha sikerül és föl vesszük, tudja, hogy hová jön. Ennyi.

Érdekes egyébként – erről is van statisztikánk –, hogy a lakók többségét az utcáról vettük föl. Második helyen szerepel Kiskovácsi, a kórház. Voltak, akiket nem tudtunk *nem* fölvenni. Jött egy házaspár az FSZKI nappali melegedőjéből. Erdőben laktak, fóliasátorban, novemberben vagy december elején. Jöttek, és dúltak-fúltak, hogy nem vesszük őket föl. Mondtuk, hogy hétfőnként itt vagyunk, jöjjenek, de józanul. De hát nem lehet kibírni józanul, próbálja meg maga, hidegben, erdőben. Sajnáljuk, de mi úgy gondoljuk, hogy ide csak józanul... A következő alkalommal eljöttek, józanok voltak. Aztán még egy alkalommal jöttek, akkor is. A stáb eldöntötte: föl vettük őket. Azóta is itt vannak, azóta sem isznak.

A felvétel egyébként demokratikusan történik. Ma már gyakorlatilag megtelt a ház, egy-egy hely felszabadul, ha megcsúszik valaki. De amikor elindultunk, amikor még bőven volt hely, akkor sem én döntöttem a felvételtől. A stábban markáns vélemények alakulnak ki, közösen hozzuk meg a döntést, senkit nem befolyásolnak az innen-onnan érkező telefonok.

Sz. A. – Nemcsak a lakóknak szerveztek különböző csoportokat, de a stáb vagy team tagjainak is, akik részben szociális munkások, részben szociális asszisztensek. Milyen megfontolásból?

D. Z. – Ha a klienstől elvárjuk, hogy változzék, akkor álszent dolog lenne azt állítani, hogy nekünk nincs szükségünk változásra. Minél régebben van valaki a szakmában, annál inkább szembesül azzal, hogy nem tud semmit. Az egyik oldalon ajánlatos a szakmát újra meg újra definiálni és újra tanulni, a másik oldalon a saját mentális biztonságunk is kiköveteli, hogy önmagunkkal foglalkozzunk. Különböző technikánk van, amelyik segít, hogy egységes, szakmailag fejlődő csa-

pat legyünk, és abban is, hogy ne égjünk ki. Ezért aztán több oldalról bátyáztuk magunkat körül. Ratkóczy Éva a szupervizorunk, ő esetmegbeszélést tart, segít a stábépítésben, a személyi problémák megoldásában. Lengyelne Marika kifejezetten esetmegbeszéléseket tart, konzultációt. Ő az a tapasztalt vezető szociális munkás, akivel meg lehet osztani a kliensekkel kapcsolatos gondjainkat, aki segít továbbmenni, ha elakadunk.

A harmadik segítségünk Péter. Belső képzésnek nevezzük az általa vezetett foglalkozást. Ő az USA-ból jött haza, pszichológus, rendkívül képzett, óriási tapasztalata van, és a maga csöndes módján igencsak szuggesztív egyéniség. Amit ő mond, annak a hatása sokszor hetekkel később érlelődik meg. Ma ott tart a stáb, hogy mindenki a szája elé kapja a kezét, ha véletlenül azt mondja: *kell*. Mert a *kell* rendszeres használata Péter szerint szellemi tunyaságra vall, akarnokságra, az emberi kapcsolatok degradálására. Márpedig a mi munkánkban minden az emberi kapcsolatokon múlik. Én szeretem a kimutatásokat. Ennek az évnek az első négy hetében a lakók 80 százaléka vett részt csoportban. Ami fantasztikus eredmény. Ami azt bizonyítja, hogy van értelme az erőfeszítéseinknek, és van realitása annak, amit eltervezünk.

Feljegyzés egy teamről

Team, azaz munkaértekezlet. Idő: 2001. dec. 12. Helyszín: az irodahelyiség.

Irén, szociális asszisztens, a recepción dolgozik: „Szia, hogy vagy? Mi ezt a régi munkahelyemen nem szoktuk egymástól megkérdezni. Nem esik jól, hogy nem igazán érzem jól magam, és ez úgy kiül.”

Dávid Zoltán: – Akkor innen folytatom. Hogy vagy? Hogy vagy megelégedve a munkahelyeddel?

Irén: – Nem tudom. Olyan munkahelyen dolgoztam azelőtt, ahol voltunk vagy hatvanan. Poénkodás ment. Ahhoz képest, hogy a nyomdában lőtás-futás volt, megnéztük a frissen készült újságot, itt unalmas. Ott ülök és nem történik semmi. Most már azért kezdem megszokni. Ez az első ilyen jellegű munkám. Lelki problémát okoz, hogy a B. pont nálam bukott meg. Így kiüríteni egy szobát! Úristen! Mindig az ugrik be, hogy most, mínusz 15 fokban kint van az utcán. Este volt, amikor ez történt, itt volt a Zoli. Nem olyan egyszerű ez. Képzeljétek el, megtörtént már a D.-vel, a H.-val, a J.-vel. Megjött a B. Éreztem, hogy nem színjőzan, szondáztatni kell. De nem bírtam elviselni. Sok lett volna. Ő volt a harmadik. Nem, a negyedik.

D. Z. – Ez a kör az érzésekről szól. Nagyon fontos dolgot fogalmaztál meg. Ezen átmentünk, meg átmegyünk mi is. Ha valaki megszokja, menjen el félévre, szabadságra.

Irén: – Ha ez a szálló nem ilyen... de most nagyon nehezen viselem el...

D. Z. – Nagyon sok alkoholista abba pusztul bele, hogy nem szembe-
besül az ivása következményeivel. Amióta működik a ház, 62 ember-
rel kötöttünk szerződést, és nyolcat küldtünk el.

Irén: – De hányat az én ügyeleted alatt! Biztos, hogy azt gondolják,
ha most a nő ül ott, akkor lehet. Biztos, hogy behúztam...

Csaba, recepciós: – A húzós ügyek nekem jutottak...

Kijelölni a határokat

A Váltó-Házban öt szociális munkás dolgozik. Három nő, két férfi.
Február elején vettek föl egy újabb munkatársat.

Háberman Zoltán, 34 éves, egy órát szán a vele folytatott beszél-
getésre.

– Ott érdemes kezdeni, hogy én 1987-ben disszidáltam Izraelbe.
Mi kárpátaljaiak vagyunk, én Ungváron születtem, 1971-ben települ-
tünk át. A szüleim magyarul beszélő, asszimilált zsidók. Én itt nőttem
föl, itt jártam iskolába. 1987-ben még nem lehetett tudni, mi lesz itt,
fiatal srác voltam, el akartam menni. Úgy éreztem, itt egy olyan lan-
gyos pocsolya van, nem lehet fejlődni, nincsenek igazán vonzó kilá-
tások.

Amikor kimentem, Magyarországon még nem volt szociális mun-
kás képzés, Izraelben hallottam erről először. Ott a szociális munka
nagyon fejlett, a közösségi szociális munka különösen. Én minden-
képp egyetemre akartam menni, eredetileg pszichológiát akartam ta-
nulni. Szerencsém volt, mert rögtön kaptam ingyenes kollégiumot,
nyelvtanfolyamot végeztem, egy éves egyetemi előkészítőt, kaptam
ösztöndíjat. Hallottam a szociális munkáról, megtetszett, mert gya-
korlatiasabb, mint a pszichológia. El is végeztem a Jeruzsálemi Héber
Egyetemen, ami a szociális munkás szak világszerte elismert képzési
központja. Érdekesek voltak az elméleti tárgyak, de engem vonzott a
terepi munka, és az nagyon tetszett, hogy az oktatás egy része már
rögtön a terepen folyt. Dolgoztam a jeruzsálemi polgármesteri hivatal
szociális osztályán, foglalkoztam gyerekekkel, fiatalokkal. Minden ke-
rületben van egy játszóház, én olyan kerületben voltam, amelyikben
arab országokból származó szegény családok laktak. Az ő gyerekeik
számára épült az a játszóház, nyitott volt, mindenki bemehetett, ott
foglalkoztunk délutánonként a csellengő, az itthoni fogalmak szerint
veszélyeztetett gyerekekkel.

Számomra ez a munka egy életre szóló, nagy tanulási folyamat
volt. A gyerekek sokkal keményebbek, agresszívebbek tudnak lenni,
mint a felnőttek, hiszen még ösztönlények. Én toleráns vagyok, befo-
gadó, megengedek, elviselek mindent. Ott megtanultam, hogy hatá-
rokat kell szabni, és ezeket nagyon keményen, következetesen be kell
tartatni. A gyerekeknek erre szükségük van. Ők nagyon pontosan
tesztelik, hogy hol vannak ezek a határok, mit engednek, mit nem
engednek meg nekik. Nemcsak a hátrányos helyzetű, de rendezett

családból való gyerekek is. Én úgy mentem oda, hogy persze, mindent szabad, aztán a fejemre másztak, verekedtek, majdnem fölgújtották a házat. És akkor nagyon megtanultam, hogy ez az engedékenység káros. A gyerekek azokat a szociális munkásokat szerették, akik szigorúak voltak, mert azok biztonságot nyújtottak nekik, velük nem lehetett elszállni. Nem azt mondom, hogy merevnek kell lenni, ridegnek. Valahol a középutat kell megtalálni. Ez erre a házra is vonatkozik.

Jeruzsálem nagy tanulás volt, megismertem egy nyelvet, egy kultúrát. A saját identitásomat is helyre raktam. Ez azért is érdekes, mert 1995-ben átmentem New Yorkba, ott éltem három évig, ott is szociális munkásként dolgoztam. És az nagy élmény volt, hogy ott senkit nem érdekelt ki vagy, honnan jöttél. Magyarországon én zsidó vagyok, Izraelben magyar voltam, New Yorkban ez nem kérdés, ott mindenkinek megvan a maga háttere, élettörténete.

Én ott Bronxban dolgoztam, egy olyan otthonban, olyan közösségben, amelyet elmebeteg siketeknek tartott fent a katolikus egyház az állammal közösen. De éltek ott többes fogyatékosok is, mindannyian nagyon jó, nagyon civilizált körülmények között. Az én szememben ez Amerika, hogy ott ekkora figyelmet fordítanak a fogyatékosokra, hogy ugyanolyan embereknek tartják őket, mint bárki mást, hogy nagyon egyszerű, és ugyanakkor roppant ötletes eszközökkel könnyítik meg az életüket. Ahogy ott viselkednek az emberek, az egy más szint. Remélem, egyszer mi is eljutunk odáig.

Szerettem volna New Yorkban maradni, mert jól éreztem ott magam. Nem beszélve az anyagiakról. A szociális munkás Amerikában is, Nyugat-Európában is a presztízs-lépcső alján van, de ott úgy tíz-tizenöt-ször többet keres, mint amennyit mi, itthon. A különbség az, hogy az ottani alacsony fizetésből normális módon meglehet élni, az itthoni fizetésből pedig egyáltalán nem.

Az élettársam miatt jöttem vissza. New Yorkban ismertem meg, magyar lány, egyéves ösztöndíjjal volt kint, ő mindenképp haza akart jönni, én jöttem utána. De nem bántam meg. Szakmailag semmiképp, mert tanítok, és ebből én tanulok a legtöbbet. Jó pár évet dolgoztam az FSZKI krízis-szolgálatán, Samu doktor mellett. Jung ír az archetípusokról. Az egyik típus a nagy, bölcs öregember. Ezt testesíti meg ő. Igazi apafigura, fantasztikus személyiség. Nagyon jó volt vele dolgozni. Ez különben is egy izgalmas időszak volt, Iványi Gábor volt az igazgató, ott volt Bognár Szabolcs és Samu doktor, az ember bement dolgozni és úgy érezte, hogy amögött, amit csinál, van valami eszmeiség, hogy a hajléktalanokért tettünk valamit, hogy eközben társadalmi problémákról gondolkodunk, módszerekről, amelyeket mi fejlesztünk. Ez nagyon jó volt. Ebben a házban is ez a jó, hogy működik itt egy szellemi műhely.

Az FSZKI-ban aztán megtörtént a nagy váltás, a krízis-szolgálatot átvette a Gajdácsi doktor, hihetetlenül jó fej, orvos, de szociális munkásként is dolgozott. Sokat tanultam tőle, csak a szellemi műhely-hát-

tér hiányzott. Arra már nincs ott erő. Ott majdhogy nem háborús állapotok uralkodnak. Jönnek az abszolút leépült, alkoholtól végállapotban lévő emberek, tolókoksin, amputált lábbal, idősek, akik meghalnának az utcán. Ott, az az orvosi krízis-szolgálat minden nap megment egy emberi életet. Felfoghatatlan, amit ők csinálnak. Aki oda bejön, azt a nulláról kell valahogy felpumpálni. Azoknak az embereknek nincsenek támogatóik, nem tudnak dolgozni, nincs személyi igazolványuk, semmiféle papírjuk, nincs családjuk, nincs jövedelmük, nincs egészségük – semmijük nincs. Azokat az embereket visszavezetni az életbe szinte reménytelen. Ott is van szociális munka, csak hogy nincs semmiféle háttér. A magyar egészségügy összeomlott. Szociális otthoni rendszer sincs.

Akik itt vannak, azok számára talán van esély, hogy egyszer majd nem isznak, hogy lesz állandó munkájuk. Van egy kis fény az alagút végén. A szociális munkásnak tulajdonképpen az a dolga, hogy megszervezze a klienseknek, a csoportnak az együttlét lehetőségeit. Azért jó a csoport, mert a csoporttagok tükröt tartanak egymás elé, folytonos visszajelzés van, mert módot ad az önségítésre. Az a legjobb, ha ők segítik egymást. Nem a szakma, nem a szociális munkás. Hanem ők, belülről.

Lakók

Öltöny, fehér ing, nyakkendő. Egy úr. Jogi doktor. Kezet csókol üdvözléskor és búcsúzáskor. A beszélgetésre magával hoz egy nagyméretű mappát, benne feljegyzések, napi program, teendők stb.

Stílusa választékos, hosszú körmondatokban beszél. A Nyugat-Dunántúlról származik. 44 éves korában egymás után kétszer éri szívinfarktus. „Azóta a nyugodt életmód volt számomra kitűzve ... és a balatonfüredi szívkorházban, az akkor még élt professzor javasolta, hogy kezdeményezzem a leszázalékolásomat.” Ennek 11 éve. Most tehát 55 éves.

A hajléktalanság a többszöri válás következménye. A harmadik házassága révén Budapestre került, ahonnan azelőtt mindig menekült vissza, a nyugalmas kisvárosba. Ez a házasság sem volt sikeres, X. úr másfél év után elköltözött. Éppen nyár volt, és Balatonfüreden kapott egy gondnoki állást. Ősszel viszont következett „a padlószint, a hajléktalan elszállásolások különböző szintjei ... A pihenés lehetőségét a Vöröskereszt Madridi úti szállásán találtam meg, ami borzasztó heterogén, alkohollal fertőzött szálláshely, maximum egy hónapra...”

X. urat egy általa homályban hagyott ismerőse vezette be a hajléktalan lét rejtelseibe. A kiindulópont a Moszkva tér, a Máltai Szeretetszolgálat ingyenkonyhája, ahol reggelire teát és zsíroskenyeret fogyasztott. A homályos eredetű ismerős jó kalauznak bizonyult, X. úr pedig jó tanítványnak. Feljegyzett minden hasznosnak látszó információt. Mikor a beszélgetés során már kissé feloldódott, elmondta

nekem, hogy itt és itt borotválkozás és fürdés közben kimossák és csontszárazra szárítják a fehérenműjét. Hogy lejárt szavatosságú samponot lehet venni 3-400 forint helyett húsz forintért. Hogy azon a 15-18 helyen, ahol a főváros hajléktalanjai tisztálkodhatnak, cipőkefe és bagarol is található. Továbbá felvilágosítással szolgált a ruhaosztó helyek hollétéről. Ő mindig fehér ingben járt, mert abban mindig volt kínálat, mivel a többiek nem tartottak rá igényt. A szálláshelyeket is megismerte és osztályozta. Azokat, amelyekben randalíroztak, törölte a listájáról. Cáfolta, hogy minden hajléktalanszállón lopnak: másfél év alatt ő mindössze öt esetet hallott. Az eltulajdonított holmik pedig néhány napon belül, a ruhaosztás révén pótolhatók.

Zárójelben megjegyezte: „sem parkban, sem állomáson nem tartózkodtam éjszaka”. Továbbá: „Bizonyos kezelések révén, amelyek idegi oldalról, ezek következtében váltak szükségessé, szereztem tudomást erről a Vaspálya utcai Váltó-Házról...”

Érdeklődtem az idegi oldal mibenlétéről. A válasz: „A környezetben jelentős számú személyiség, személy, egyén igen közel állt az idő eltöltésének azon formájához, hogy italozó helyen számos órát eltölt...” Magyarul: mind a Dankó utcai, mind a Madridi úti szálló közelében van italbolt, és az este hat órai nyitásra várva ott isznak a hajléktalanok. X. úr nem veti meg az italt, „de én soha nem ezeket a tablettás, vagy műtrágyából származó borokat fogyasztottam, hanem a B. felvidéki, csopaki, badacsonyi stb. minőségi borokat”. Egy idő után „úgy éreztem, belemerülök abba a nem kívánatos fogyasztásba, ami az ember személyiségét alacsonyabb szintre viszi...” A Dankó utcai kórházban megismert Samu doktortól kért segítséget, aki beutalta őt elvonókúrára Kiskovácsiba. Váltó-Házba onnan jött át. Az első lakók közé tartozik. Bár „Az itt töltött időm a megnyugvás jegyében telik, és aki akar, nemcsak absztinens tud maradni, de ki tudja elégíteni felső szintű igényeit is”, nem áll szándékában itt megöregedni. A kiköltözés lehetőségét egy újabb kapcsolattól, netán házaságtól reméli.

J. Fiatal, 30 év körüli férfi. Értelmes, jó arc. Két alkalommal jelent meg hétfőn, a Lehetőség-csoportban, másodjára fölvtették. Két részletben beszélgetünk, mert az első alkalommal siet, nincs pénze, el kell érnie az ingyenkonyhai ebédet.

Vidéki. Egy Balassagyarmathoz közeli kistelepülésen él. Két gyereke van, a kislánya hat éves, őt említi először, a kislánya nyolc. Az édesanyja neveli őket. A feleségétől elvált, mert az asszony megcsalta, azután meg prosti lett. J. a válás után kezdett inni. Korábban is ivott, de csak szolidan, egy-egy pohár sört. Most viszont többnyire berúgásig.

97-ben jött fel Pestre, a faluban volt egy hajléktalan ember: „ő ismertette, hogy Pesten lehet aludni is, dolgozni is”.

J. családja a reménytelenül szegények közül való. Ózdról származnak, az édesapja abban a Balassagyarmat melletti községben, a térségben kapott munkát és béreltek nekik egy két szoba konyhás házat.

Balesetben halt meg, fiatalon. J. épphogy a nyolc általánost befejezte, munkába állt. Közben a téesz fölbomlott, a házból ki kellett költözni. Jelenleg az édesanyja az élettársával és J. két gyerekével egy hét négyzetméteres nyári konyhában lakik. A gyámhatóság J.-nek már nem engedélyezi, hogy ott lakjon.

Pesten J. alkalmi munkákból él, kőművesek mellett dolgozik. Megismerte a szállókat, az egyikben kirabolták, megverték, az orra is eltört. Gyakran előfordult, hogy már nem jutott számára hely, a fapadon sem, mert nem ért oda munka után időben. Ilyenkor vagy az ún. Vágányon aludt (ez egy vonat), vagy az éjszakai buszokon.

Az építkezéseken elég jól keres, napi 3500 forintot, de sok munkahelyet elrontott az italozással.

„Berúgtam, észrevette a főnök, szólt, köszönjük szépen. Hát megittunk egy felest, meg még egy felest. Ha az ember iszik, nem úgy gondolkodik, nem úgy cselekszik, ahogy kell. Részegen az ember elmegy csajozni óvszer nélkül, józanon ilyet nem tesz. Ha elküldtek részegség miatt, másnap kijózanodtam, elkezdtem gondolkodni: oppá, hol vagyok megint? Ott, ahol elkezdtem. De most úgy döntöttem, hogy véget kell ennek vetni. Az embernek meg kell kapaszkodni. Ott vannak a gyerekek, aranyosak, jó tanulók. Karácsonykor náluk voltam, mondták, hogy velem szeretnének lenni. Kérleltek, apu ne igyál. Azóta nem iszok. Most csak olyan téli munka van, belső munka, de ha kitavasodik, visszamegyek az építkezésre. Muszáj. Alkalmi munka, de ha bejelentett munkára megyek, nem keresem meg a hideg vízre való. Nekem pedig megvan a célom. Mondtam is itt, a fölvetelkor. Én egy év alatt össze akarok spórolni 200–300 ezer forintot. Vidéken valamivel többért házat lehet venni, és akkor ott fogok élni a gyerekekkel. Ez a célom. Ebből nem engedek.”

A házban szeretik, ha az itt lakó embereknek vannak céljai.

Könyvajánló

Zygmunt Bauman: A modernitás és a holokauszt

Max Weber Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001

Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): Cigánynak születni.

Tanulmányok, dokumentumok.

Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó,
Budapest, 2000.